

Urban Vehovar, Jernej Tiran

ORIS IZBRANIH KAZALNIKOV RETRADICIONALIZACIJE SLOVENSKE DRUŽBE

IZVLEČEK

Prispevek orisuje izbrane kazalnike procesa retradiconalizacije slovenske družbe s poudarkom na zadnjih petindvajsetih letih. Uvodoma so opredeljeni ključni pojmi, kot so tradicija, modernost in retradiconalizacija. Proces retradiconalizacije slovenske družbe temelji na slovenskem tradicionalnem preživetvenem modelu. Avtorja ocenjujeta, da ostaja slovenska družba pretirano politično integrirana na področju gospodarstva in države ter na ravni lokalne samouprave. Zelo nizka raven zaupanja v demokratične institucije skupaj z nekaterimi drugimi dejavniki utrjuje integriranost v lokalno okolje. Na socialnem področju se krepi preživetveni pomen družine in viša raven identifikacije z lokalnim okoljem. Raven socialnega kapitala je nizka. Na področju vrednotnega sistema in kulture pa prevladujejo ali se krepijo egalitarizem, avtoritarizem, »nizka kultura« ter ksenofobija. Orisani kazalniki kažejo, da so modernizacijski trendi v Sloveniji v zadnjih 25 letih, še posebej pa po gospodarski krizi leta 2008, vsaj deloma zaustavljeni.

KLJUČNE BESEDE: tradicija, modernost, retradiconalizacija, tradicionalni preživetveno-poslovni model, družbena integracija in regulacija

An Outline of Selected Indicators of the Retraditionalisation of Slovenian Society

ABSTRACT

The article describes selected indicators of the retraditionalisation of Slovenian society. Special attention is paid to the last 25 years. At the outset, key terms are defined, such as tradition, modernity and retraditionalisation. The Slovenian traditional subsistence model is presented as the foundation of the retraditionalisation of the country's society. The authors claim that Slovenian society remains overly politically integrated in the area of the economy, the state, and at the level of local self-government. Since, amongst other factors, the level of trust in democratic institutions is very low, integration into the local environment is being reinforced, as is the importance of the family. The level of social capital is low. The value

system and culture are dominated by egalitarianism, authoritarianism, and "low culture", along with xenophobia. The outline of the selected indicators reveals that the trends of modernisation in Slovenia, especially in the last 25 years, have now at least partially halted.

KEY WORDS: *tradition, modernity, retraditionalisation, traditional subsistence-business model, social integration and regulation*

1 Uvod

V prispevku izhajava iz domneve, da se v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih srečujemo s pojavi, ki nakazujejo, da se slovenska družba retraditionalizira (prim. Vehovar 2010). Na procese retraditionalizacije slovenske družbe vplivajo dejavniki in procesi, ki izhajajo iz lokalnega in širšega okolja. Ni pa to zgolj značilnost slovenske družbe, nasprotovanje procesom modernizacije in globalizacije je namreč globalno ter se vedno bolj odraža na političnem prizorišču (npr. Inglehart in Norris 2016). V slovenskem prostoru s tem ponovno odpirava razpravo, ki je med slovenskimi sociologi in sociologinjami potekala zlasti konec 80. let prejšnjega stoletja; Bernik (1989) je tako razpravljal o »obmodernosti«, Adam (1989) o »deformirani modernizaciji«, Stanojević (1989) o »nedokončani modernosti« in Novak (1989) o »zalomu elit modernizacije«.¹

Pred natančnejšo opredelitvijo tradicije, ki predstavlja točko vračanja, če želimo razpravljati o obnavljanju njenih značilnosti, tj. o retraditionalizaciji, navajava nekaj opredelitev njenega pojmovnega nasprotja, modernizacije in modernosti. Modernizacija sicer velja za osrednjo temo sociološkega raziskovanja družbenih sprememb (npr. Bernik 2014). Vendar pa opredelitev modernizacije v izhodišču ni enoznačna oz. lahko navedemo le njene splošne značilnosti, ki jih ni mogoče brez zadržkov in težav prevajati v okolja »družb sledilk«, ki se razlikujejo od obeh okolij prvotne modernizacije, Anglije in Francije 18. stoletja (Bendix 1967). Za modernizacijo so sicer značilne tri transformacije, gospodarska, politična in socialna (prav tam). Podobno tudi Inglehart (1997) navaja, da v jedru modernizacijske teorije leži podmena, da je gospodarski razvoj povezan s koherentnimi in do določene mere predvidljivimi spremembami v kulturnem, družbenem in političnem življenju (prav tam).

Tradicijo in modernost si sicer lahko predstavljamo kot nasprotna pola, vendar je razumevanje, da se medsebojno izključujeta, neutemeljeno. Ko obravnavamo procese modernizacije, moramo zato upoštevati specifične, razlikujoče se modernizacijske poti, ki ne izključujejo tradicije (Gusfield 1967). Modernizacijski procesi in ukrepi se tako ali drugače naslanjajo na obstoječe tradicionalne institucije in družbene strukture, ki jih lahko spodbujajo ali zavirajo (prav tam). V tem okviru je odnos med tradicijo in modernostjo relativen ter referenčen. Ena pogojuje in opredeljuje drugo.

1. Razprave, v katerih so uporabljeni navedeni pojmi, so bile objavljene v tematski številki Družboslovnih razprav z naslovom Tradicija, modernost, postmodernost. Bernik (1989) v angleškem povzetku uporabi zanimiv prevod izraza »obmodernost«, namreč »submodern society«, tj. »podmoderna družba« (prav tam).

Navedeno potrjujejo tudi spoznanja Ingleharta in Bakerja (2000), ki temeljijo na analizi časovne serije raziskave World Values Survey. Proces modernizacije na eni strani povzroči velike kulturne spremembe v dokaj jasni splošni smeri: industrializacija privede do prehoda od tradicionalnih k sekularno-racionalnim vrednotam, za postindustrijske družbe pa so značilne višja stopnja medosebnega zaupanja in tolerantnosti, družbena blaginja in vzpon postmaterialističnih vrednot. Na drugi strani pa tudi v moderniziranih družbah vztrajajo značilne tradicionalne vrednote, ki kažejo visoko stopnjo odpornosti – dokaz za to so kulturna območja (na primer protestantsko, pravoslavno, islamsko, konfucijansko), v katerih se proces modernizacije odvija po specifičnih poteh, v močni odvisnosti od že utečenih tirnic. Vztrajanje ali celo ponovni vzpon tradicionalnih vrednot sta še posebej izrazita v času gospodarskega nazadovanja (prav tam).

Ugotovitve Ingleharta in Bakerja (2000) so skladne z Eisenstadtovimi (2000). Eisenstadt modernizacijo opredeljuje kot »splošen trend k strukturalni diferenciaciji, ki se je v velikem obsegu razvil v večini teh (zahodnih, op. a.) družb – v družinskem življenju, gospodarskih in političnih strukturah, urbanizaciji, modernem izobraževanju, množičnem komuniciranju in individualističnih usmeritvah« (prav tam: 1–2). In ker se je organiziranost v vsaki od omenjenih aren razlikovala, so se na tem temelju razvili različni institucionalni in ideološki vzorci. Opraviti imamo z multiplimi oz. več modernostmi (prav tam).

Iz zgoraj navedenega je razvidno, da zavračava kongruenčen pogled na procese modernizacije. Ta je prevladoval v 50. letih prejšnjega stoletja in je značilen za interpretacije Marxa, Durkheima in celo Webra, vendar je bil desetletje kasneje zavrnjen (Bendix 1967).

Genov (2000) obravnava pospešene družbene spremembe, ki so se v postsocialističnih družbah odvijale po letu 1989, v kontekstu globalnih (modernizacijskih) trendov. Na splošno velja, da je spremembe mogoče razbrati na štirih področjih, na gospodarskem, političnem, socialnem² in na področju kulture. Na gospodarskem področju se razširjajo ideje in institucije instrumentalnega aktivizma, tj. podjetništva in profitnega načela. Ključno vprašanje, ki zadeva to področje, je uravnoteženje instrumentalnega aktivizma z vzdržnostjo razvoja v ekološkem in socialnem smislu. Na političnem področju, ki vključuje državni aparat na lokalni in državni ravni ter na ravni lokalne samouprave (op. a.), se srečujemo s trendom nadgrajevanja organizacijske racionalnosti, tj. s sposobnostjo diferenciranja družbenih struktur in funkcij, ki jo spremlja družbena integracija. Temu nasprotno je delovanje birokracij in političnih elit v smeri zadovoljevanja lastnih interesov, v nasprotju z interesi skupnosti. Kar zadeva socialni sistem, je zanj značilna institucionalizacija modernih oblik individualizma, ki jo spremlja vse višja raven osebnostne avtonomije. Na drugi strani pa so posamezniki v vse večji meri prepuščeni tveganjem in negotovosti, ker njihove identitete niso več koherentne in trajne. Obenem se morajo sami integrirati v družbo. Za področje kulture je v globalnem kontekstu značilna univerzalizacija vrednotnih sistemov, denimo koncept človekovih pravic. Na drugi strani in v nasprotju z univerzalizacijo vrednot pa se krepijo partikularizmi, ki so posledica rastočega individualizma ter krepitve partiku-

2. »Socialno« ločiva od »družbenega«. »Družbeno« zajema družbo kot celoto, »socialno« pa družbene skupine in posameznike, slednje v odnosu do družbenih skupin in družbe v širšem smislu besede (gospodarsko, politično, kulturno).

larnih, religioznih in nacionalnih identitet (prav tam). Genov navaja, da so se v večini postsocialističnih družb na vseh področjih okrepili negativni trendi (prav tam). Odgovor na vprašanje, v kolikšni meri je to značilno za Slovenijo in ali so zanjo značilne kakšne posebnosti, pa zahteva podrobnejšo obravnavo.

2 Namen in izhodišča

Osrednji namen prispevka je orisati stanje slovenske družbe po posameznih podsistemih in ugotoviti, ali se v Sloveniji dejansko srečujemo s pojavom retradicionalizacije kot stanjem ter odzivom na procese modernizacije in globalizacije. Pri obravnavi retradicionalizacije se naslanjava na v uvodu povzete avtorje in predstavljene poudarke. Na tej osnovi opredeljujeva »tradicijo« in »modernost«.

Prvič, izhajava iz orisa slovenskega tradicionalnega preživetveno-poslovnega modela, ki predstavlja specifično izhodišče in temelj procesa modernizacije (na tem mestu slediva Bendixu in Gusfieldu). Obenem pa predstavlja »tradicionalno« oz. »tradicijo«, s kakršno se srečujemo na Slovenskem. Ne trdimo pa, da tradicionalne značilnosti že same po sebi zavirajo modernizacijske procese ali modernizaciji nasprotujejo (tudi na tem mestu slediva zgoraj omenjenima avtorjema).

Drugič, pri opredelitvi kriterijev modernizacije se naslanjava na opredelitev Genova, ki je v jedru evropocentrična in presega lokalne idiosinkrezije. Odmikanje od prevlade tradicionalnih značilnosti – ob hkratnem zavedanju, da to ne pomeni njihovega zanikanja – in približevanje k potezam modernosti predstavlja »modernizacijo«. Na drugi strani pa odmikavanje od modernih značilnosti v smeri ohranjanja ali krepitve potez, značilnih za slovenski tradicionalni preživetveno-poslovni model, predstavlja »retradicionalizacijo«.³

In tretjič, izhajava iz predpostavke, da je slovenska družba »sledilka« in da pripada evropskemu miselnemu polju. Potemtakem smo pri orisu procesov modernizacije, ko govorimo o multiplih oz. več modernostih, zavezani specifični, evropocentrični opredelitvi oz. samorazumevanju na ravni identitete in delovanja (na tem mestu slediva Eisenstadtu).

3. Pojem retradicionalizacija sicer ni nov. Leroy in van Tatenhove (2000) jo opredeljujeta kot družbeni in kulturni odziv na nerešene težave v procesu modernizacije. Po Charltonu in Andrasu (2003) pa pojav vključuje nasprotovanje demokraciji, kapitalističnemu gospodarstvu in zahodni kulturi.

3 Oris slovenskega tradicionalnega preživetvenega modela in nekaterih potez retradicionalizacije na področju gospodarstva

»Slovenski družbeno-poslovni sistem« (Jaklič 2009) predstavlja osnovno strukturo procesa retradicionalizacije slovenske družbe in je njen ključni dejavnik. Star je najmanj toliko kot zemljiška odveza, ki je bila na Slovenskem izvedena po letu 1848.⁴ O ključnem dejavniku je treba govoriti predvsem zato, ker se strukture »dolgega trajanja« spreminjajo stežka in le v obdobjih izrazitih strukturnih prelomov. Najlažje jih razberemo na področju gospodarstva. Razkrivajo jih »(konjunktorni, op. a.) cikli in medcikli, strukturne krize, za katerimi se skrivajo pravilnosti, vztrajanje sistemov, nekateri bi rekli gospodarskih civilizacij – torej starih navad mišljenja in delovanja, odpornih okvirjev, ki težko umro, včasih v nasprotju z vso logiko« (Braudel 1958: 733).⁵ Zgodovini dolgega trajanja sta sorodna tudi koncept »odvisnosti od že utečenih tirnic« (ang. *path dependence*), ki se nanaša na razumevanje določenosti vseh družbenih procesov z lokalno zgodovino in lokalnimi načini, na katere so družbeni procesi že potekali v preteklosti (npr. Kalb 2002), in koncept »ukleščeniosti« oz. »umeščeniosti« (ang. *embeddedness*) (Polanyi 1944). Ta označuje vpetost gospodarskih dejavnosti v družbene odnose, kajti posameznikovi ekonomski interesi niso podrejeni goli ekonomski logiki, temveč je zanj ključno vzdrževanje socialnih vezi, ki integrira skupnost v stabilno celoto.⁶

Zgodovino slovenskih preživetvenih praks in gospodarjenja opredeljujeta dva ključna dejavnika. Na eni strani imamo opraviti z razdrobljenostjo kmetijskih zemljišč in posledično eksistenčno ogroženostjo več kot polovice slovenskih kmetov, ki ju je povzročila zemljiška odveza v Avstrijskem cesarstvu (Vilfan 1961). Na majhnih kmetijah namreč ni bilo mogoče preživeti, zato so morali majhni kmetje in kočarji nujno poiskati dodatne preživetvene vire, na primer delo v rudnikih ali gozdovih (Grafenauer 1970).⁷ Na drugi strani pa je bila Slovenija nizko urbanizirana in industrializirana, zato viškov kmečkih pridelkov ni bilo mogoče prodajati meščanom niti v mestih živečemu delavstvu, ker so bile mezde delavstva na Slovenskem vse do leta 1940 nižje od preživetvenega minimuma (Dragoš 2010). Revščina s pripadajočo mentaliteto igre ničelne vsote – ali vsaj z močnimi nastavki

4. V nadaljevanju besedila bo poimenovan z besednima zvezama »(slovenski) preživetveno-poslovni model« oz. »(slovenski) tradicionalni preživetveni model«. Poudarek je na besedi »preživetveni« (v angleškem jeziku bi uporabili izraz »subsistence«), ki opozarja na sorazmerno omejenost virov in primarnost potrebe po golem preživetju, v nasprotju s podjetništvom oz. poslovnostjo (prim. Vehovar 2010 in 2012).

5. Braudel ob bok »gospodarskim konjunkturam« postavlja »družbene konjunkturre«. Braudel je prepričan, da mora zgodovinska obravnava nujno vključevati tako gospodarsko kot družbeno razsežje, v enem in drugem primeru s stališča struktur dolgega trajanja (prav tam).

6. Pojmovanje, da je ekonomski interes nad interesom skupnosti, se pojavi šele s koncem fevdalizma (prav tam).

7. Črpanje iz več preživetvenih virov je značilno za vse kmečke družbe. Braudel (1989: 306) na primer navaja, da so se kmetje »zaradi stotine dopolnilnih poklicev« vedno znašli (prav tam). V času industrijske revolucije je dostopnost dodatnih preživetvenih virov celo nujni pogoj preživetja (Braudel 1991).

zanjo – tako vse do druge polovice 20. stoletja predstavlja pomembno preživetveno izkušnjo nekaj več kot polovice slovenskega prebivalstva.

»Gospodarski vzlet« (ang. *take off*) (Rostow 1960)⁸ se je na Slovenskem začel šele tik pred 2. svetovno vojno (Novak 1991). Vojna je gospodarski zalet prekinila, po letu 1945 pa sta bili izvedeni specifična, usmerjena industrializacija in agrarna reforma z zemljiškim maksimumom (10 ha), ki sta kmetovanje na majhnem kosu zemlje vzpostavili kot nujno obliko kmetovanja.⁹ Obliko gospodarjenja, ki se je na Slovenskem razvila po 2. svetovni vojni, Jaklič imenuje »dolinsko gospodarstvo« (prim. Jaklič in Hribernik 2010), saj so »partizanski direktorji« (Jaklič 2009), ki so izhajali iz lokalnih okolij (»dolin«), omogočili polno zaposlenost posameznikov, živečih v bližini na novo zgrajenih ali prevzetih tovarnih. S tem so tudi upravičili svoj vodilni položaj (prav tam).

Po letu 1945 se slovenski tradicionalni preživetveni model okrepi, ko siceršnje naslanjanje na več preživetvenih virov dopolnita industrializacija z možnostjo trajne zaposlitve in vzpostavitev sistema socialne države. S tem je bila dosežena kar se da velika razpršitev virov, ki blažijo preživetvena tveganja. Na eni strani sta to uradno gospodarstvo in usluge socialne države, ki vključuje brezplačno šolanje in zdravstvo ter zagotavlja pokojnine, na drugi strani, na neformalni ravni, pa siva ekonomija ter varovalno omrežje sorodnikov in sosedstva. Slednje vključuje ohišnico (na kmetiji pridelana hrana¹⁰ in pijača), potrošne dobrine (na primer les, ki se uporablja pri gradnji in kurjavi), vire v obliki fizičnega dela (izmenjava pomoči v obliki dela pri gradnji hiš ali delu na polju) ter denarne vire v obliki prihrankov (Vehovar 2010 in 2012). Skupno torej govorimo o štirih preživetvenih virih. Ori-sane značilnosti preživetveno-poslovnega modela pričajo o močni odvisnosti prebivalstva od lokalnega okolja in lokalnih nosilcev moči. Vzpostavljeni model že v svojem izhodišču spodbuja tvorbo močnih lokalnih identitet, obenem pa vzpostavlja model vodenja družbe, ki je v svojem jedru avtoritaren. Ne le da so lokalni voditelji zagotavljali delovna mesta za lokalno prebivalstvo, zagotavljali so tudi štipendije za tiste posameznice in posameznike, ki so nadaljevali šolanje v univerzitetnih središčih, in omogočali osebno kreditiranje (Jaklič 2009). Če je bila zavezanost lokalnemu okolju s pripadajočo identiteto in mentaliteto sprva »spontana« oz. je bila posledica nizke stopnje modernizacije, je bila po letu 1945 bistveno okrepljena v procesu specifične industrializacije.

Zanimivo je, da Crowley in Stanojević (2011) ugotavljata, da predstavlja zgodovinska dediščina Slovenije, ki vključuje samoupravljanje, osnovo, na kateri je bil vzpostavljen specifičen model koordiniranega tržnega gospodarstva, ki vključuje neokorporativistične dogovore med državo, delodajalci in delojemalci. Lokalna zavezništva managerjev,

8. Izraz označuje eno od faz v gospodarskem razvoju, prehod od tradicionalnega k modernemu gospodarjenju. V tej razvojni fazi družbo usmerja ekonomski interes, in ne več tradicija, tj. načelo preživetja (prav tam).

9. V bistvu so vse agrarne reforme, ki jih je doživel slovenski kmet (od Habsburške monarhije do socialistične Jugoslavije), prispevale k drobitvi zemljišč in ohranjale eksistenčno ogroženost več kot polovice kmetov (prim. Knežević Hočevar in Černič Istenič 2010).

10. V Sloveniji je leta 2002 lastno hrano pridelovalo kar 42,9 % gospodinjstev, kar državo uvršča v evropski vrh (Statistični urad RS 2002).

političnih elit in delavstva so se v tem okviru preoblikovala v telesa koordinacije na ravni države, tj. v neokorporativistične aranžmaje (prav tam).

Da se pretirana politična integriranost slovenskega gospodarstva ohranja tudi po letu 1991, je razvidno iz podatkov o »politični okuženosti« (Domadenik in dr. 2011) nadzornikov in uprav podjetij v delni ali večinski državni lasti, kar povzroča gospodarsko in družbeno škodo. Znižuje namreč raven produktivnosti podjetij (Domadenik in dr. 2015).¹¹ Ker imamo v Sloveniji visok delež podjetij v delni ali večinski državni lasti,¹² nadzornike in uprave podjetij pa v tem primeru imenujejo politične stranke in interesne skupine, sta visoka tudi delež politično okuženih podjetij in škoda, ki je posledica politične okuženosti.¹³ Slovenske politične stranke skorajda popolnoma obvladujejo tudi komunalna podjetja (Vehovar 2015) in javne zavode, ki so neizogibno umeščeni v lokalno okolje.¹⁴ Na podlagi dostopnih podatkov je mogoče opredeliti tudi delež politično obvladanih podjetij glede na posamezne politične stranke in izračunati škodo, ki jo je povzročila vsaka od njih (Pataky 2014). Končno pa navedeno pomeni, da se izrazita politična integriranost slovenskega gospodarstva ohranja še po letu 1991, razlika pa je v tem, da si danes odgovornost zanjo in njene posledice deli več političnih strank.

Navedeno se odraža tudi v izrazitem padcu konkurenčnosti Slovenije, ki ga razkrivajo mednarodne primerjalne raziskave kakovosti poslovnega okolja.¹⁵ Rezultati raziskave Letopis svetovne konkurenčnosti (World Competitiveness Yearbook 2008–2016) kažejo, da je Slovenija od leta 2008 pa do leta 2014 izgubila kar 23 mest (z 32. smo padli na 55. mesto med 60 v raziskavo vključenimi državami).¹⁶ Nezadovoljive razmere v poslovnem okolju razkriva tudi poročilo o stanju korupcije, ki ga je izdelala Komisija za preprečevanje korupcije (Ocena stanja ... 2012).

4 Prostorska organizacija družbe

Temelj retradicionalizacije – preživetveno-poslovni model – in njegove simptome pogojuje tudi umeščenost v specifičen prostor, ki ima svojo tradicijo, vrednote in družbene prakse. Prostorsko organizacijo slovenske družbe zaznamuje razpršen poselitveni vzorec,

11. Da so slovenska podjetja v državni lasti upravljana slabo, je razvidno tudi iz poročil OECD (Korporativno upravljanje ... 2015).

12. Ta je najvišji med postsocialističnimi članicami EU (State-Owned Enterprises ... 2016).

13. Izračuni kažejo, da en politično okužen nadzornik na letni ravni zniža produktivnost podjetja za 2,25 %. V obdobju 2000–2010 je povzročena škoda znašala 1,25 milijarde evrov (Domadenik 2015, osebna komunikacija).

14. Politično obvladovanje javnih zavodov doslej ni bilo zadostno ali pa sploh ni bilo preučeno in ozaveščeno.

15. Obravnava značilnosti državnega aparata sicer spada v poglavje, v katerem so opisane razmere na področju političnega, vendar jo zaradi posledic za delovanje gospodarstva obravnava tudi na tem mestu.

16. V letih 2015 in 2016 se je Slovenija uvrstila bolje, na 49. in 43. mesto, vendar predvsem zaradi odboja od kriznega dna in nekaterih ukrepov, povezanih s stabilizacijo gospodarskih razmer. Podrobnejši pregled podatkov pa pokaže, da se poslovna učinkovitost in pogoji poslovanja podjetij niso izboljšali.

ki se kaže v prevladi majhnih, podeželskih naselij in v odsotnosti večjih urbanih središč. Slovenija ima z 49,7 % četrti najmanjši delež mestnega prebivalstva v Evropi, ki je večji samo od Liechtensteina, Bosne in Hercegovine ter Moldavije in je primerljiv s precej manj razvitimi državami, kot so na primer Indonezija, Liberija in Turkmenistan (The World Bank 2016). Na ta »urbani primanjkljaj«¹⁷ so odločilno vplivale zgodovinsko-politične okoliščine, kot so izrazito zamudniška industrializacija (Novak 1991), zasebna, »neformalna« gradnja enodružinskih hiš, ki je bila še posebno izrazita v 70. letih prejšnjega stoletja in prisotna tudi v večjih mestih (Kos 1993; Drozg 1999), ter politika policentričnega razvoja in integralnega razvoja podeželja, ki je ohranjala pomen manjših naselij (Kovačič 1991). Ob tem velja dodati, da število prebivalcev v mestih od 80. let prejšnjega stoletja upada zaradi preseljevanja v obmestja (Ravbar 1997), trend pa se s podobno dinamiko nadaljuje tudi v sodobnosti (Pelc 2015).

Razpršen poselitveni vzorec je skozi čas v kombinaciji z drugimi dejavniki krepil navezanost na lokalno okolje; med temi dejavniki posebej izpostavljamo organiziranost lokalne samouprave, ki se kaže v visoki ravni prostorske fragmentacije oz. izrednem povečanju števila občin po osamosvojitvi. To je problematično zaradi izprtja oz. »getoizacije« lokalne demokracije, ki se v svojem delovanju omejuje na lokalne zadeve brez hkratnega povezovanja v širšem prostoru (Mlinar 2003). Krepitev lokalne navezanosti je povzročila tudi že omenjena zasebna gradnja enodružinskih hiš. Hiš v tako kratkem času večinoma ni bilo mogoče zgraditi brez dela na črno ter sorodstvene in sosedske pomoči, torej dveh (neformalnih) od štirih preživetvenih virov.

Odvisnost od lokalnega okolja in zavezujočo umeščeno v to okolje spodbuja tudi nizka stanovanjska mobilnost. Delež lastniških stanovanj v Sloveniji je med najvišjimi v Evropi – 91 % stanovanj je v lasti fizičnih oseb (V vsakem četrtem ..., 2015). Po drugi strani je sklad javnih najemnih stanovanj marginalen, delež najemnikov pa je z 9 % med najmanjšimi v Evropi (prav tam). Takšno stanje viša cene stanovanj in najemnin (Cirman 2007; Mandič 2009) in niža že tako nizko raven prostorske mobilnosti; leta 2012 se je v drugo stanovanje preselilo samo 7,8 % prebivalstva, kar Slovenijo uvršča med najmanj mobilne države OECD (Stanovanjska problematika ... 2016). Še posebno problematičen je stanovanjski položaj slovenskih mladih. Populacija od 18 do 29 let spada med tiste mlade v Evropi, ki v največjem deležu ostajajo pod streho svojih staršev: leta 2011 je bilo takšnih kar 85 % mladih, kar je najvišji delež med državami Evropske unije, ob tem pa se je od leta 2007 ta delež povečal za kar 22 % (Eurofound 2014). To skupaj s podaljšano ekonomsko odvisnostjo od staršev vodi k vsesplošni marginalizaciji in družbeni anomiji mladih, ki so bili še konec osemdesetih glavni akterji modernizacije (Ule 2012).

Opisane značilnosti prostorske organiziranosti družbe vplivajo na vedenjske in vrednotne značilnosti prebivalstva ter posledično spodbujajo proces retradicionalizacije slovenske družbe. Številni avtorji ugotavljajo, da so elementi tradicije in lokalnosti zelo

17. »Urbani primanjkljaj« se kaže tudi v neskladju med deležema kmečkega in mestnega prebivalstva. V primarnem sektorju (kmetijstvo, lov, gozdarstvo in ribištvo) je bilo leta 2011 zaposlenih samo 2,7 % aktivnega prebivalstva (Statistični urad RS 2011), kar je bistveno manj, kot bi pričakovali glede na visok delež na podeželju živečega prebivalstva.

pomembna sestavina pri oblikovanju slovenske kulturne identitete (npr. Rotar 1985; Uršič in Hočevar 2007; Uršič 2015). Uršič in Hočevar (2007) na primeru Slovenije razpravljata o »protiurbanosti kot načinu življenja«, ki se najbolj očitno kaže v averziji do bivanja v gostejše poseljenih območjih. Z njim so povezani tudi drugi, v Sloveniji močno razširjeni pojavi, kot so domačijstvo oz. »ideologija rodu in grude« ter njena pretirana povezava z nacionalno identiteto, kulturni izolacionizem in protekcionizem ter pastoralizem oz. idealiziranje podeželskega življenja (Rotar 1985: prav tam).¹⁸ Za Slovenijo tradicionalno značilna redka in razpršena poselitev je od nekdaj vplivala tudi na obstoj družbenih in lokalnih partikularizmov: že v staroslovenski družbi je botrovala nastanku jasno definiranih skupin, med seboj nepovezanih, nepoenotenih, močno povezanih navznoter, prostorsko ločenih z velikimi območji neposeljenega sveta (Vilfan 1961; Maček 2007).

Navedene lokalizme in pripadajoče vrednote omogoča ali celo krepi tudi slabo stanje javnega prometa v Sloveniji. Ta je zlasti od 90. let prejšnjega stoletja tako po številu prepeljanih potnikov kot po vlaganju v infrastrukturo povsem podrejen avtomobilskemu prometu (Gabrovec in Bole 2009; Kazalci okolja v Sloveniji: promet 2016). Ta se je najbolj prilagodil podurbaniziranemu in razpršenemu poselitvenemu sistemu, saj zagotavlja dostopnost tudi do manjših in odročnih naselij (Uršič 2006). Gre za začaran krog, saj brez odločnejših posegov države to pomeni prilagajanje sistema poselitve v smer še večje razpršenosti.

5 Politična arena ter odnos do države in njenih institucij

Modernizacijo lahko obravnavamo tudi skozi družbene in politične razcepe. Eden od najpomembnejših razcepov, ki je oblikoval slovenski politični prostor v letih po osamosvojitvi, je kulturni razcep – zbir razcepov med sekulariziranim in nesekulariziranim, urbaniziranim in neurbaniziranim ter industrializiranim in ruralnim polom družbe –, ki ga lahko označimo tudi kot razcep med »modernim« in »tradicionalnim« (Vehovar 1996). Pričakovati je, da je z modernizacijo ta delitev skozi čas zbledela in da so jo v sodobnosti nadomestili drugi razcepi. Vendar Tiranovi izračuni (2015) kažejo, da se v zadnjem desetletju ta delitev spet krepi: razlike v volilnih izidih med mestnimi in podeželskimi območji od leta 2000 stalno naraščajo in so bile največje na predčasnih državnoborskih volitvah leta 2011. Na volitvah 2014 se je razcep nekoliko zmanjšal, a zgolj do referendumu o noveli Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2015), ko je predlog zakona v večini večjih mest prejel več kot polovično podporo, skoraj povsod na podeželju pa je bil plebiscitarno zavrnjen. Razlike med mestom in podeželjem so se v primerjavi s podobnim referendumom leta 2012 še povečale (Tiran 2016).

Krepitev političnega razcepa med urbanim in ruralnim lahko pripišemo več vzporednim pojavom: nerešenim razvojnim vprašanjem med mesti in podeželjem, tudi z vidika odnosa do modernizacije in globalizacije, poglobljanje političnega diskurza med urbanim

18. Po mnenju Hočevarja (2002) niti Ljubljani ni uspelo razviti razločljive urbane kulture, kar povezuje s prevladujočim kmečkim značajem slovenstva (in v Ljubljano priseljenega prebivalstva), nekdanjim prevladovanjem nemštva in malomestnosti v vseh pogledih.

in ruralnim ter njegovo izkoriščanje v politične namene (Kozorog 2012), vedno večjemu pomenu kulturno-vrednotnih razlik pri strankarskem opredeljevanju (McKee 2008) in vse manjši tolerantnosti v delu družbe. Kot pomembnejši dejavnik posebej izpostavljamo t. i. učinek sosredstva, ki deluje v smeri poenotenja volilnega vedenja na lokalni ravni (vasi, soseske ali krajevne skupnosti).¹⁹ Ljudje s svojim delovanjem, obnašanjem in družbenimi praksami oblikujejo tudi politično ideologijo prostora, ki se prenaša na posameznike, ki se v prostoru socializirajo, z njim identificirajo ter do njega razvijejo občutek lojalnosti in pripadnosti (Agnew 1987; Kropivnik 1998). Nekatere preliminarne analize kažejo, da je učinek sosredstva v Sloveniji čedalje močnejši (Tiran 2016). To lahko pojasnimo s čedalje intenzivnejšim zapiranjem prebivalstva v lokalna okolja in sorodstvena omrežja (Malnar 2012a in 2012b), krepitvijo pomena družine (Boškič in dr. 2005) in z vaškim kolektivismom oz. prevlado kolektivnega nad individualnim (Ihan 2012; Godina 2015).

Retradicionalizacijo političnega podsistema ponazarjajo tudi razlike v mehanizmih, ki oblikujejo volilne preference na državni in lokalni ravni. Na državni ravni je politični prostor čedalje bolj nestabilen: to se kaže v nenehnem nastajanju novih, marsikdaj celo »instant« političnih gibanj in strank, menjavanju oblasti in upadanju volilne udeležbe (npr. Rogelj in Tiran 2014). Povsem drugačna je slika na lokalni ravni. Volilna uspešnost županov, ki ponovno kandidirajo, se z vsakimi županskimi volitvami povečuje in je bila na lokalnih volitvah 2014 že 84,2 odstotna (Kukovič in Brezovšek 2015). Naraščajočo podporo lokalnim voditeljem spodbuja tudi razmerje moči med občinskim svetom in županom: ta je izrazito v prid župana, po čemer se Slovenija uvršča v sam vrh evropskih držav (prav tam 2015).

Za Slovenijo niso značilni le družbeni (Godina 2015), temveč tudi lokalni partikularizmi, ki težijo k prevladi lokalnih interesov nad državnim. Večina od teh partikularizmov ima lastnosti sindroma NIMBY (ang. *not in my backyard*), ko prebivalci nasprotujejo nečemu v njihovem kraju, kar bi bilo sicer koristno za širšo družbeno skupnost. Takšnih primerov je v Sloveniji ogromno, v njihovo obravnavo se na tem mestu ne bova podrobneje spuščala. Pojavljajo se tudi številni primeri lokalnega samoorganiziranja, bodisi na ravni sosedske pomoči, krajevnih gasilskih društev v primeru naravnih nesreč, ki nadomeščajo neučinkovitost in počasno odzivnost države, na primer v obliki »vaških straž« v primeru družbenih konfliktov (primer Ambrus). V družbenem in političnem življenju je opazna tudi čedalje večja nastrojenost proti Ljubljani, kjer je osredotočena gospodarska, upravna in politična moč.

Krepitev nasprotij med urbanim in ruralnim ter državnim in lokalnim je najverjetneje tudi posledica nezadovoljstva z demokracijo ter visoke ravni nezaupanja v Državni zbor, Vlado RS in politične stranke. Ravni nezadovoljstva in nezaupanja so bile v letu 2014 najvišje, odkar jih merimo (Politbarometer 2002–14). Stopnja zadovoljstva z demokracijo je po prelomu leta 2008, ko je prišlo do izrazitega poslabšanja že sicer nizke stopnje zadovoljstva z demokracijo in stopnje zaupanja v demokratične institucije, v letu 2014 znašala 8 %, medtem ko je istega leta zaupanje v vlado izrazilo le še 4 % anketirancev,

19. Nekatere analize (pričakovano) kažejo, da je učinek sosredstva na podeželju močnejši kot v mestu (Červ 2015).

zaupanje v Državni zbor 2 % in zaupanje v politične stranke 1 % (prav tam). Krepi se tudi instrumentalen odnos do demokracije v odnosu do vsebinskega (Štebe 2012).²⁰ Zahteva po splošni družbeni enakosti pa je povezana z avtoritarizmom (prav tam). Upravičena je domneva, da se nezadovoljstvo s politično ureditvijo na državni ravni prevaja v višjo raven avtoritarizma ter odvisnosti od lokalnega okolja, lokalnih podpornih mrež in družine.

Poročilo Komisije za preprečevanje korupcije (Ocena stanja ... 2012) omogoča sklep, da imamo v Sloveniji opraviti z »ujetjem države« (ang. *state capture*) (Hellmann in dr. 2000), natančneje pa s sistemsko korupcijo. Za sistemsko korupcijo je značilno ujetje državnega aparata, vključno z nadzornimi in represivnimi institucijami, ujetje denarnega toka, ujetje in izprtje posameznikov, organizacij in podjetij, ujetje trga in ujetje medijev (Vehovar 2015). Tako kot na gospodarskem področju je torej za Slovenijo značilna tudi izrazita politična integriranost državnega aparata. Ponovno velja, da si državni aparat danes – v primerjavi z obdobjem pred letom 1991, ko ga je obvladovala ena sama politična stranka – deli več političnih strank.

6 Socialno področje

Vrsta podatkov kaže, da se dandanes krepi identifikacija z lokalnim okoljem ter odvisnost od sosedskih skupin in sorodstva. Podatki raziskave Slovensko javno mnenje tako kažejo, da se v zadnjem desetletju in pol krepi občutek pripadnosti domačemu kraju in da upada občutek pripadnosti Sloveniji (Malnar 2012a). Od začetka 90. let preteklega stoletja se krepijo tudi vrednotenje družine (Boškič in dr. 2005) ter raven zaupanja družini in sosedom (Malnar 2012a). Krepi se tudi pomen osebnostnih v primerjavi s skupnostnimi socialnimi oz. podpornimi omrežji (Mandič in Hlebec 2005; Hlebec in dr. 2010).

Rastočo identifikacijo z lokalnim okoljem in visoko raven zaupanja v družino si lahko razložimo tudi z že omenjeno visoko ravni nezadovoljstva z demokracijo ter nezaupanjem v demokratične institucije. Če posamezniki ne zaupajo državi in državi pripadajočim institucijam, bodo toliko bolj zaupali lokalnemu okolju in skupinam, ki jim pripadajo.²¹ Oprli se bodo tudi na vire, ki jih te skupine premorejo. Zato ne preseneča, da je na Slovenskem nesorazmerno nizka tudi raven socialnega kapitala oz. »posplošenega zaupanja« (ang. *generalised trust*), ki se nanaša na zaupanje neznancem (prim. Igljič 2004). Raven posplošenega zaupanja je v obdobju nagle gospodarske rasti in naraščanja blaginje od leta 2000 do leta 2008 sicer naraščala, vendar je po tem letu močno upadla (Igljič 2014).²²

20. Z instrumentalnim odnosom je mišljeno pogojno sprejemanje demokracije, ko so zadovoljene posameznikove eksistenčne zahteve, substantiven odnos pa vključuje sprejemanje demokratičnih načel, na primer sprejemanje načela enakosti pred zakonom in enakopravnosti vseh pripadnikov družbe ne glede na njihovo etnično pripadnost ali spolno usmerjenost. V zadnjem primeru gre, v skladu s teoretizacijo Genova (2000), za sprejemanje univerzalističnih vrednot.

21. Collier (1998) navaja, da nizka raven »vladnega socialnega kapitala« (*government social capital*) vpliva na raven »civilnodružbenega socialnega kapitala« (*civil social capital*).

22. Nizka je tudi v primerjavi s primerjalno kupno močjo prebivalstva, ki je v RS v primerjavi s preostalimi postsocialističnimi družbami zelo visoka. Slovenija je v okviru držav članic EU v tem primeru izrazil posebnost (Tomsič in Vehovar 2007).

Preživetveno-poslovni model, ki sva ga podrobneje opisala že prej, se na ravni organiziranosti in značilnosti družbenih skupin prekriva z domačijskim produkcijskim načinom (Sahlins 1999). Njegove temeljne značilnosti so domačijski partikularizem, razdrobljenost družbe na majhne, vzajemno neodvisne in samostojne skupnosti, odsotnost skupne avtoritete, medsebojna izoliranost in cepljenje domačij na manjše enote, kar se izide v redko naseljenost in razpršenost. Menjava in proizvodnja sta usmerjeni k preživetju, preživetvene zahteve so nad profitom in nad zakonitostjo.²³ V družbah z domačijskim produkcijskim načinom je družina temeljna »mi skupina« – posamezniki ji pripadajo, se z njo identificirajo in so od nje preživetveno odvisni. Vezi med člani domačije so najmočnejše in najobligatornejše, individualne avtonomije pa skorajda ni (prav tam). Vse te značilnosti se močno ujemajo z nekaterimi že opisanimi pojavi in procesi v Sloveniji (prevlada zavezujočega socialnega kapitala, sistemska korupcija na lokalni ravni, egalitarizem, pripadnost lokalnemu okolju ipd.). Po mnenju Godine (2015) je domačijska logika prevladujoča logika družbene organizacije na slovenskem ozemlju skozi zgodovino vse do današnjih dni.²⁴

7 Področje kulture in vrednot

Eno od osrednjih vprašanj v tem sklopu je, v kolikšni meri se vrednote, stališča in življenjskostilne opredelitve Slovencev usklajene ali naklonjene procesom družbene modernizacije z vidika globalnega trenda univerzalizacije vrednotnih sistemov. Da je univerzalizacija človekovih pravic v Sloveniji v zadnjem času v zastoju, nazorno priča zavrnitev Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih leta 2012 ter njegove novele leta 2015.

Kar zadeva toleranco do drugačnosti, se je po letu 1995 stopnja ksenofobije (netolerantnosti do Romov, ljudi druge rase, priseljencev/tujih delavcev, muslimanov in Židov) v Sloveniji ustalila, leta 2008 pa je ponovno nekoliko narasla, in sicer na 30 %. Drugače je z življenjskostilno netolerantnostjo (do sodno kaznovanih, pijancev, narkomanov in homoseksualcev), ki je bila vseskozi višja (okrog 60 %), leta 2008 pa je upadla na 40,3 % (Kirbiš in dr. 2012). Primerjalno je problematična zlasti stopnja ksenofobije, ki je v Sloveniji višja tako od razvitih evropskih držav kot tudi od ostalih postsocialističnih držav in držav vzhodne Evrope, kar ni skladno z visoko stopnjo družbeno-ekonomske razvitosti (prav tam).²⁵

23. Sorodne ali celo identične značilnosti opisuje Rihtman Avguštin (1984), ko analizira delovanje zadrug, tj. razširjenih družin, v 19. in na začetku 20. stoletja na področju Balkana. Tudi Rihtman Avguštin piše, da nezakonitost in tudi kraje v zadrugah niso bile sporne. V razmerju do zunanjih avtoritet (»oblasti«) je nezakonitost spadala med docela sprejemljiva dejanja (prav tam).

24. Po mnenju Godine (2015) se je domačijska logika na poseben način uveljavila tudi s samoupravljanjem v socialistični Jugoslaviji, ki je pomenilo prenos in razširitev tradicionalne domačijske logike iz agrarnih v neagrarna, mestna in industrijska okolja. V samoupravnem socializmu domačija ni bila več kmetija, ampak tovarna ali krajevna skupnost. Tovarna je bila razumljena kot posebne vrste dom, ki je skrbel za celotno življenje delavcev in njihovih družinskih članov (poleg zaposlitve tudi za stanovanje, zdravstveno in socialno zavarovanje, pokojnine, počitnice itd.) (prav tam).

25. Dawson in Hanley (2016) kot eno od ključnih značilnosti zatona »liberalnega konsenza« v vzhodni in srednji Evropi navajata neliberalizem (illiberalism), za katerega je značilen tudi zaton družbene tolerance.

Krepijo se tudi avtoritarne tendence. V zadnji raziskavi Slovensko javno mnenje (2015) je dobrih 62 % anketiranih izjavilo, da potrebujemo močnega voditelja (leta 1995 je bilo takšnih dobrih 45 %). Prav tako se vse od začetka 90. let prejšnjega stoletja krepí egalitarizem.²⁶ Medtem ko je konec 80. let kazalo, da se krepí neegalitarna nagnjenja (trend je predstavljen v Vehovar 1991; Malnar 2012b), se odtlej krepí naklonjenost zmanjšanju razlik v dohodkih. Leta 2015 je kar 85 % anketiranih izjavilo, naj se razlike v dohodkih zmanjšajo (prav tam). Izhodišče egalitarnega trenda predstavlja leto 1991, svoj vrh, na katerem odtlej vztraja, pa je ta trend dosegel takoj po letu 2008.

V Inglehartovi (1997) opredelitvi dveh razsežij, ki omogočata umestitev družb na kulturni zemljevid sveta, je eden od kazalcev družbene modernizacije tudi vernost; zato bi pričakovali, da se je raven vernosti v Sloveniji v zadnjih 25 letih vsaj malo zmanjšala. Javnomenjske raziskave temu le delno pritrjujejo. Po eni strani pomen vere kot vrednote počasi, a konstantno upada: da je vera zelo pomembna vrednota, je leta 2011 menilo le dobrih 10 % prebivalstva (Malnar 2012a). Nekoliko drugačno sliko dajejo podatki o deležu vernih: čeprav je Slovenija po večini kazalnikov vernosti bližje sekulariziranim in protestantskim državam zahodne in severne Evrope (Rus in Toš 2005), družbeni pritiski na vernost pa so majhni (Flere in Klanjšek 2007), se delež vernih pri nas bistveno ne zmanjšuje. Leta 2011 je v boga verjelo 65 % Slovencev, kar je celo en odstotek več kot leta 1995. Delež katolikov se je v istem časovnem obdobju sicer zmanjšal za 6 %, a le za desetinko manj v primerjavi z letom 2005, ko je bil 65-odstoten (World Values Survey 2016). Izmed kazalnikov vernosti velja izpostaviti tudi obiskovanje cerkvenih obredov. To je sicer vedno bolj občasno, a se je število tistih, ki se jih nikoli ne udeležujejo, v zadnjih letih pomembno zmanjšalo, in sicer z 37,8 % leta 2003 (Rus in Toš 2005) na 31,4 % leta 2011 (World Values Survey 2016). Rus in Toš (2005) ugotavljata, da se Slovenija po obiskovanju cerkvenih obredov v mednarodnih primerjavah uvršča višje kot pri večini ostalih kazalnikov vernosti; enako velja za pomen t. i. prehodnih ritualov (obredi ob rojstvu, poroki, smrti), ki je primerjalno prav tako zelo visok. Avtorja tega pojava ne pripisujeta vernosti, ampak ga označujeta kot sestavino splošne kulturne prakse (prav tam). Temu lahko dodava, da je obiskovanje obredov predvsem ritual, ki kaže na integracijo v lokalno okolje in omrežja.

Pomemben kazalnik stanja kulturnega podsistema je tudi kulturni okus prebivalstva, ki se najbolj izrazito manifestira skozi glasbeni okus in je hkrati pomemben pokazatelj družbenih vrednot (Shuker 1994). Glasba je na splošno zelo občutljiv barometer kulturnih dispozicij in je nekakšno znamenje »legitimne kulture«. Ljudje glasbe ne sprejemamo le kot zvok, ampak skozi asociacije z vrsto podob, identitet ter z njimi povezane vrednote, prepričanja in emocionalne želje (Negus 1992). Bourdieu (1984) trdi, da je povezava med kulturnim okusom, družbenim razredom in kulturnimi praksami zelo močna. Številne raziskave kažejo, da Slovenija kljub močni egalitarnosti pri tem ni izjema (na primer Luthar in Hafner Fink 1993; Jontes 2011; Luthar in Kurdija 2011).

26. Da so egalitarna nagnjena tesno povezana z egalitarizmom, sta pri obravnavi razmer v bivši Jugoslaviji ugotavljala že Tadić in Županov (1969). Redistribucijo dohodkov in uravnilovko lahko namreč zagotavlja le močan voditelj.

Retradicionalizacijo slovenske družbe je zato mogoče obravnavati tudi skozi popularnost narodno-zabavne glasbe. Čeprav natančnejši podatki ali raziskave niso na voljo, se zdi, da ta zvrst glasbe v Sloveniji doživlja ponoven razcvet in demistifikacijo, ki se med drugim kaže skozi izjemno popularnost prireditve Noč Modrijanov in velikem številu gasilskih vesellic.²⁷ Stanonik (1990) soroden fenomen folklorizma, katerega tipičen predstavnik je nekdanja izjemno obiskana ljubljanska prireditev Kmečka ohcet, razlaga s tem, da je modernizacija izzvala močno sentimentalno odnos do ljudske kulture. Tudi Uršič in Hočevar (2007: 65) veliko popularnost in številčno udeležbo na takšnih dogodkih razumeta kot obliko nostalgije, saj ljudje zavestno ali pa nezavedno zadovoljujejo svoje potrebe po pokrajinski pripadnosti ali pa izvornem, tj. ruralnem načinu življenja« in »ohranjanje potrebe po iskanju opore za kulturno avtonomijo med domačijskimi namesto bolj urbanimi življenjskimi vzorci.«²⁸

8 Razprava in sklep

Osrednji namen prispevka je bil orisati stanje slovenske družbe na posameznih področjih in ugotoviti, ali in v kolikšni meri se slovenska družba retradicializira. V nadaljevanju povzemava ključne ugotovitve in jih primerjava z opažanji Genova (2000) o družbenih trendih v postsocialističnih družbah.

Na gospodarskem področju vztraja visoka stopnja politične integracije, ki se od obdobja pred letom 1991 razlikuje toliko, da si podjetja v večji ali manjši lasti države namesto ene same lasti več strank. Poglavitno načelo politične integracije so politične, interesne ali osebne koristi, v nasprotju z instrumentalnim aktivizmom, ki je v svojem jedru usmerjen profitno (Genov 2000). Državna lastnina sama po sebi ni problematična, če je dobro upravljana, problematično pa je, če državna podjetja, kot se dogaja v Sloveniji, obvladujejo in izčrpavajo politične stranke.

Genov (prav tam) navaja, da naj bi organizacijsko racionalnost v postsocialističnih družbah nadgradila demokratizacija, hkrati pa naj bi tudi na političnem področju prišlo do preišljenega zmanjšanja ravni politične integriranosti družbe. To se v Sloveniji tako na državni kot na lokalni ravni ni zgodilo, kar je mogoče razbrati iz raziskav, ki kažejo, da so slovenska podjetja nekonkurenčna zaradi nespodbudnega poslovnega okolja, ki ga zagotavlja država s svojim delovanjem in regulativnim okvirom. Izjemno nizki sta tudi raven zadovoljstva z demokracijo in raven zaupanja v demokratične institucije, kar spodbuja anomično vedenje prebivalstva, ki išče alternativne poti za zadovoljevanje svojih preživetvenih potreb. V slovenski politični areni se v zadnjem desetletju soočamo tudi z nekaterimi pojavi, v katerih lahko ravno tako prepoznamo kazalce retradicializacije: to sta zlasti globok politični razcep med urbanim in ruralnim, ki se še krepi, ter visoka in naraščajoča stopnja ponovne izvoljivosti županov, dodatno podprta s prevlado županov nad občinskimi sveti.

27. To opažajo številni novinarji, glasbeniki in glasbeni uredniki (glej na primer Kuralt 2016).

28. Škufca (2014) je s poglobljenimi intervjuji ugotovila, da narodno-zabavna glasba pri poslušalcih sproža precej močne občutke in sproža asociacije, kot so pripadnost, družina, dom, domačnost in domoljubje.

Na socialnem področju je ključno vprašanje družbene integracije. Javnomenjske raziskave kažejo, da se v Sloveniji v zadnjem desetletju srečujemo s krepitvijo lokalnih identitet in porastom pomena družine. Ta trend je posledica nezaupanja v državo, nizke stopnje urbanizacije in krčenja socialne države, ki vodi do tega, da se družbena integracija v vse večji meri odvija na lokalni ravni in da družina prevzema vse večja bremena pri blažitvi posledic tveganj, ki jim je izpostavljen posameznik (brezposelnost, bolezen, oskrba ostarelih). Raven posplošenega zaupanja je zelo nizka, kar pomeni, da se krepi zavezanost lokalnemu okolju in krvnemu sorodstvu. Slovenska družba ima po teh kriterijih številne značilnosti domačijskega produkcijskega načina, ki je sicer osrednja značilnost agrarnih, predmodernih družb. Anomične razmere na ravni države pa ne pomenijo, da imamo opraviti z izginotjem normativne in integrativne strukture družbe, pač pa se ta struktura premesti na nižjo raven njenega delovanja (Puffer 2009) oz. v tem primeru nižje ravni prevzamejo toliko večjo vlogo (prav tam). Ne gre torej za razmerje ali-ali, temveč je upravičeno sklepanje, da šibkost višje, državne ravni okrepi procese družbene regulacije in integracije na ravni lokalne skupnosti in družine.

Da se v Sloveniji srečujemo s trendi retradicionalizacije, je razvidno tudi na področju kulture in vrednot. Na splošno velja, da se na globalni ravni odvija proces univerzalizacije vrednotnih sistemov, v katerega jedru se nahaja koncept univerzalnih človekovih pravic (Genov 2000). Da je univerzalizacija človekovih pravic v Sloveniji omejena, pričata zavrnitev Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ter njegove novele v letu 2015. Identitetni partikularizem je mogoče razbrati tudi iz sorazmerno visoke stopnje ksenofobije. O vztrajanju ruralne, predmoderne mentalitete priča tudi zelo visoka stopnja egalitarizma, ki jo spremlja skriti avtoritarizem, ki ju Genov pripisuje vrednotno-normativni labilnosti in dezorientiranosti postsocialističnih družb (prav tam). Ohranja se tudi religiozna identiteta, pri čemer izstopata zlasti primerjalno visoki stopnji udeleževanja verskih obredov in pomena prehodnih ritualov.

Posebnost, po kateri Slovenija izstopa od drugih (postsocialističnih) držav, je velika stopnja integracije v lokalno okolje, ki jo spodbuja prostorska organiziranost družbe: razpršen poselitveni vzorec s prevlado manjših, podeželskih naselij, ureditev lokalne samouprave, nerazvit javni prevoz in nizka stanovanjska mobilnost. Vendar ni nujno, da imajo lokalizmi zgolj negativen predznak. Po Strassoldu (1990) postane lokalnost v globalnem svetu celo pomembnejša, ob tem pa ni nujno, da v globalni družbi pride do zamenjave teritorialnih korenin z neprostorskimi sistemi interakcije. Tudi Harvey (2004) meni, da je intenzivnejše lokalno življenje eden od mogočih odzivov na postmoderno: obrat v lokalno lahko razumemo kot poskus oblikovanja razumljivega sveta znotraj neskončnih možnosti svetov. Sledeč izpeljavam Strassolda in Harveyja, bi lahko rekli, da je eden od ključnih problemov slovenske družbe porušeno ravnotežje med lokalnim, državnim in globalnim.

V sklepu ponovno poudarjava, da ni nujno, da se tradicija in modernost izključujeta. Specifična oblika industrializacije v obdobju po 2. svetovni vojni, ki se je naslanjala na tradicionalni preživetveni model, je dvignila življenjski standard prebivalstva na sorazmerno visoko raven. Slovensko družbo je – ne glede na politično integracijo – tudi modernizirala. Ne nazadnje je mogoče tudi pozitiven odnos do samoupravljanja in uspeh neokorporativizma v obdobju po letu 1991 pripisati vpetosti prebivalstva v lokalno okolje ter obstoju

za lokalno okolje značilnih koalicij in preživetvenih metod. Vprašati pa se moramo, ali vztrajanje značilnosti slovenskega tradicionalnega preživetveno-poslovnega modela danes še omogoča ali pa morda zavira procese modernizacije slovenske družbe. S tem se vračamo k razpravi, ki je na straneh Družboslovnih razprav potekala konec 80. let prejšnjega stoletja.

V prispevku sva obravnavala predvsem tiste kazalce, ki spodbujajo sklepanje, da se krepijo tradicionalne poteze slovenske družbe. Na drugi strani se srečujemo tudi z nekaterimi kazalci, ki kažejo nasprotno, denimo na obstoj postmaterialističnih vrednot. Odnos do dela, na primer, je še pred dobrim desetletjem nihal med moralističnim in post-materialističnim (prim. Rus in Toš 2005), medtem ko zadnji dostopni podatki (SJM 2015) nakazujejo, da se utrjuje pojmovanje, da je delo vrednota samoizražanja.

Vendar je, gledano v celoti, bolj upravičen sklep, da so modernizacijski trendi v Sloveniji v zadnjih 25 letih – še posebej pa po gospodarski krizi leta 2008 – vsaj deloma ustavljeni. Kot odziv na razmere v slovenski družbi ter gospodarske, politične in družbene spremembe, ki se odvijajo na globalni ravni, se krepijo nekatere značilnosti tradicionalnega, ki imajo svojo podlago v vsaj 150 let starem tradicionalnem preživetvenem modelu. Ob tem dodajava, da se nasprotovanje modernizaciji in globalizaciji krepi tako v postsocialističnih kot zahodnih družbah. Trend retradicionalizacije slovenske družbe s tega vidika ni presenetljiv, slovenska posebnost pa je predvsem poudarjena umeščenost v lokalno okolje, ki je vredna nadaljnje, še temeljitejše obravnave.

Literatura

- Adam, Frane (1989): Deformirana modernizacija – (realni) socializem med tradicijo in moderno. Družboslovne razprave, 6 (7): 19–30.
- Agnew, John (1987): Place and politics. The geographical mediation of state and society. Boston, London: Allen and Unwin.
- Bendix, Reinhard (1967): Tradition and Modernity Reconsidered. Comparative Studies in Society and History, 9 (3): 292–346.
- Bernik, Ivan (1989): Socialistična družba kot »obmoderna« družba. Družboslovne razprave, 6 (7): 31–40.
- Bernik, Ivan (2014): Modernizacija in globalizacija. Teorija in praksa, 51 (posebna številka): 91–106.
- Bourdieu, Pierre (1984): Distinction. New York, London: Routledge.
- Braudel, Fernand (1958): Histoire et Sciences sociales: La longue duree. Annales. Economies, Societes, Civilisations, 13 (4): 725–753.
- Braudel, Fernand (1989): Igre menjave. Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje, knjiga I. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- Braudel, Fernand (1991): Čas sveta. Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje, knjiga II. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- Cirman, Andreja (2007): Dosegljivost stanovanj v Sloveniji se slabša: kako ukrepamo? Poslovanje z nepremičninami: 18. tradicionalno strokovno srečanje. Portorož, 15. in 16. november 2007. Ljubljana: Inštitut za nepremičnine.

- Collier, Paul (1998): *Social Capital and Poverty*. Social capital Initiative Working Paper No. 4. Washington: The World Bank.
- Crowley, Stephen, in Stanojević, Miroslav (2011): *Varieties of Capitalism, Power Resources, and Historical legacies: Explaining the Slovenian Exception*. *Politics & Society*, 39 (2): 268–295.
- Červ, Alen (2015): *Vpliv učinka poznanstva in sosedstva na volilno vedenje v volilnem okraju Tolmin*. *Dela*, 44: 25–43.
- Dawson, James, in Hanley, Sean (2016): *What's Wrong in East central Europe: The Fading Mirage of the »Liberal Consensus«*. *Journal of Democracy*, 27 (1): 20–34.
- Domadenik, Polona, Grobelnik, Marko, Pataky, Luka, in Prašnikar, Janez (2011): *Politically connected supervisory board members in Slovenian firms*. V Janez Prašnikar et al.: *The Slovenian economy: Stranded in recovery*: 91–107. Ljubljana: Časnik Finance.
- Domadenik, Polona, Prašnikar, Janez, in Svejnar, Jan (2016): *Political Connectedness, Corporate Governance, and Firm Performance*. *Journal of Business Ethics*, 139: 411–428.
- Dragoš, Srečo (2010): *Socialna politika – temelj socialne države*. V Srečo Dragoš et al.: *Neosocialna Slovenija: smo lahko socialna, obenem pa gospodarsko uspešna družba?*: 163–195. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales (Knjižnica Annales Ludus).
- Drozg, Vladimir (1999): *Nekatere značilnosti fizične strukture slovenskih mest*. *Dela*, 14: 195–207.
- Eisenstadt, Shmuel Noah (2000): *Multiple Modernities*. *Daedalus*, 129 (1): 1–29.
- Flere, Sergej, in Klanjšek, Rudi (2007): *Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem? Družboslovne razprave, XXIII (56): 7–20*.
- Gabrovec, Matej, in Bole, David (2009): *Dnevna mobilnost v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Genov, Nikolai (2000): *Global Trends and Eastern Europe Societal Transformations*. *International Social Science Journal*, 55 (166): 539–547.
- Godina, Vesna V. (2015): *Zablode postsocializma*. Ljubljana: Beletrina.
- Grafenauer, Bogo (1970): *Gospodarski obrat kmetije*. V Pavle Blaznik in dr. (ur.): *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev – Zgodovina agrarnih panog*: 619–651. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Gusfield, Joseph R. (1967): *Tradition and Modernity: Misplaced Polarities in the Study of Social Change*. *American Journal of Sociology*, 72 (4): 351–362.
- Harvey, David (2004): *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge, Oxford: Blackwell Publishing.
- Hellman, Joel, Jones, Geraint, in Kaufmann, Daniel (2000): *Seize the State, Seize the Day. State Capture, Corruption, and Influence in Transition*. Policy Research Working Paper 2444. Washington: The World Bank.
- Hlebec, Valentina, Filipovič Hrast, Maša, in Kogovšek Tina (2010): *Social networks in Slovenia: Changes During the Transition period*. *European Societies*, 12 (5): 697–717.
- Hočevar, Marjan (2002): *Ljubljana: konec ali začetek urbanosti? V D. Kos (ur.): Sociološke podobe Ljubljane*: 25–42. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Iglič, Hajdeja (2004): *Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji*. *Družboslovne razprave, XX (46/47)*: 149–175.
- Iglič, Hajdeja (2014): *The crumbling or strengthening of social capital? The economic crisis' impact on social networks and interpersonal trust in Slovenia*. *Družboslovne razprave, XXX (77)*: 7–26.
- Ihan, Alojz (2012): *Državljanjski eseji*. Ljubljana: Študentska založba.

- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Chichester: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald, in Baker, E. Wayne (2000): *Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values*. *American Sociological Review*, 65 (1): 19–51.
- Inglehart, Ronald, in Norris, Pippa (2016): *Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic haves-nots and cultural backlash*. Working Paper Series. Dostopno prek: <http://econpapers.repec.org/scripts/redir.pf?u=https%3A%2F%2Fresearch.hks.harvard.edu%2Fpublications%2FgetFile.aspx%3Fid%3D1401;h=repec:ecl:harjfk:16-026> (11. 11. 2016).
- Jaklič, Marko (2009): *Poslovno okolje in gospodarski razvoj*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Jaklič, Marko, in Hribernik, Aljaž (2010): *Slovenski tradicionalni preživetveni model kot dejavnik razvojne blokade slovenske družbe*. V Srečo Dragoš in dr.: *Neosocialna Slovenija: smo lahko socialna, obenem pa gospodarsko uspešna družba?*: 15–55. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales (Knjižnica Annales Ludus).
- Kalb, Don (2002): *Afterword: Globalism and Postsocialist Prospects*. V C. M. Hann (ur.): *Postsocialism: Ideals, Ideologies, and Practices in Eurasia*: 317–334. London: Routledge.
- Katz, Richard S., in Mair, Peter (1995): *Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party*. *Party Politics*, 1 (1): 5–28.
- Kirbiš, Andrej, Flere, Sergej, in Tavčar Kranjc, Marina (2012): *Netolerantnost v Sloveniji in Evropi: primerjalna in longitudinalna analiza*. *Družboslovne razprave*, XXVIII (70): 27–50.
- Knežević Hočevar, Duška, in Černič Istenič, Majda (2010): *Dom in delo na kmetijah*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Kos, Drago (1993): *Racionalnost neformalnih prostorov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kovačič, Matija (1991): *Pristop k razvoju podeželja*. *Sodobno kmetijstvo*, 24 (3): 112–117.
- Kozorog, Miha (2012): *Proti »urbanosti«: Ohlapno strukturirane misli o ohlapno definirani temi*. V J. Repič in J. Hudales (ur.): *Antropološki vidiki načinov življenja v mestih*: 59–73. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kropivnik, Samo (1998): *Slovenski volivci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kukovič, Simona, in Brezovšek, Marjan (2015): *Institucionalni vidiki lokalnega političnega vodenja v Evropi: primerjalna analiza*. *Teorija in praksa*, 52 (1–2): 67–82.
- Kuralt, Špela (2016): *Noč Modrijanov: Vzporedni svet, v katerem so vsi povezani*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/glasba/noc-modrijanov-vzporedni-svet-v-katerem-so-vsi-povezani.html> (27. 10. 2016).
- Leroy, Pieter, in van Tatenhove, Jan (2000): *Political modernization theory and environmental politics*. V G. Spaargaren, A. P. J. Mol in F. H. Buttel (ur.): *Environment and Global Modernity*: 187–208. London: SAGE Publications.
- Luthar, Breda, in Hafner Fink, Mitja (1993): *Elite med populizmom in domačijskostjo*. *Teorija in praksa*, 30 (11/12): 1200–1214.
- Luthar, Breda, in Kurdija, Slavko (2011): *Razred in kulturne distinkcije*. *Teorija in praksa*, 48 (4): 982–1003.
- Maček, Jože (2007): *Na zemlji domači*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Malnar, Brina (2011): *Trendi neenakosti v Sloveniji med statistiko in javnim mnenjem*. *Teorija in praksa*, 48 (4): 951–967.

- Malnar, Brina (2012a): Rastoči lokalizem in umik v zasebnost. Slovensko javno mnenje. Blog za navdušence nad javnomnenjskimi podatki. Nedelja, 16. maj 2012. Dostopno prek: <http://brinolina.blogspot.si/search?updated-min=2012-01-01T00:00:00-08:00&updated-max=2012-05-16T07:55:00-07:00&max-results=10&start=8&by-date=false> (23. 8. 2016).
- Malnar, Brina (2012b): Neenakosti v družbi: ali statistika laže? Slovensko javno mnenje. Blog za navdušence nad javnomnenjskimi podatki. Nedelja, 10. junij 2012. Dostopno prek: <http://brinolina.blogspot.si/2012/06/neenakosti-v-druzbi-ali-statistika-laze.html> (10. 8. 2012).
- Mandič, Srna, in Hlebec, Valentina (2005): Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. Družboslovne razprave, XXI (21): 263–285.
- Mandič, Srna (2009): Stanovanjske razmere mladih. V T. Rakar in U. Boljka (ur.): Med otroštvom in odraslostjo. Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- McKee, Seth C. (2008): Rural Voters and the Polarization of American Presidential Elections. PS: Political Science & Politics, 41 (1): 101–108.
- Mlinar, Zdravko (2003): »Glokalizacija« ali getoizacija lokalne demokracije. Koper, Slovenska Istra in država. Teorija in praksa, 37 (3): 413–436.
- Negus, Keith (1992): Producing Pop: Culture and Conflict in the Popular Music Industry. London: Edward Arnold.
- Novak - Pešec, Mojca (1989): Zalom jugoslovanskih elit modernizacije. Družboslovne razprave, 6 (7): 41–50.
- Novak, Mojca (1991): Zamudniški vzorci industrializacije: Slovenija na obrobju Evrope. Maribor: Znanstveno in publicistično središče.
- Pataky, Luka (2014): Influential connections and firm's success. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Pelc, Stanko (2015): Mestno prebivalstvo Slovenije. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Polanyi, Karl (1944): The Great Transformation. Boston: Beacon Press.
- Puffer, Phyllis (2009): Durkheim Did Not Say »Normlessness«: The Concept of Anomic Suicide for Introductory Sociology Courses. Southern Rural Sociology, 24 (1): 200–222.
- Ravbar, Marjan (1997): Slovenska mesta in obmestja v preobrazbi. Geografski zbornik, 37: 65–110.
- Rihtman - Avguštin, Dunja (1984): Struktura tradicijskog mišljenja. Zagreb: Školska knjiga.
- Rogelj, Boštjan, in Tiran, Jernej (2014): Geografska analiza volilne udeležbe v Sloveniji. Geografski vestnik, 84 (2): 25–43.
- Rostow, Walt Whitman (1960): The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rotar, Braco (1985): Risarji: učenjaki ideologije v urbanizmu in arhitekturi. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Rus, Veljko, in Toš, Niko (2005): Vrednote Slovencev in Evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja. Ljubljana: FDV, IDV, CRJMMK.
- Sahlins, Marshall (1999): Ekonomika kamene dobe. Ljubljana: Založba /cf*.
- Shuker, Roy (1994): Understanding popular music. London, New York: Routledge.
- Stanojević, Miroslav (1989): Državno industrializirana družba kot nedokončana modernost. Družboslovne razprave, 6 (7): 51–65.

- Stanonik, Marija (1990): O folklorizmu na splošno. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 30 (1-4): 20-42.
- Stele, Aleš, in Žaucer, Irena (2013): O kmetijstvu doma in drugje po EU. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno prek: http://www.stat.si/doc/pub/kmetijstvo_EU.pdf (1. 8. 2016).
- Škofca, Teja (2014): Razlogi za ponovno popularizacijo narodnozabavne glasbe: analiza občinstva. Diplomsko naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Štebe, Janez (2012): Support for Democracy and Meanings of Democracy: Equality and Freedom. *Teorija in praksa*, 49 (3): 516-543.
- Tadić, Darinka, in Županov, Josip (1969): Ekonomske aspiracije i društvena norma egalitarnosti. *Sociologija*, 11 (2): 279-305.
- Tiran, Jernej (2015): Urbano proti ruralnemu: (nov) razcep v slovenskem političnem prostoru? *Teorija in praksa*, 52 (1-2): 271-290.
- Tiran, Jernej (2016): Dva svetova, ki ju ne ločuje le prostor, marveč tudi vrednote. *Sobotna priloga*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/sobotna/dva-svetova-ki-ju-ne-locuje-le-prostor-marvec-tudi-vrednote.html> (18. 5. 2016).
- Tomšič, Matevž, in Vehovar, Urban (2007): Quality of Governance in European Union: Old and New Members in Comparative Perspective. V F. Adam (ur.): *Social Capital and Governance. Old and New Members of the EU in Comparison*: 123-149. Berlin: LIT Verlag.
- Ule, Mirjana (2012): Rekonstrukcija mladosti in mladine v slovenski družbi v času tranzicije. *Družboslovne razprave*, XXVIII (70): 7-25.
- Uršič, Matjaž (2006): Modernizacija prometa v obdobju industrijske urbanizacije – bogata zapuščina ali breme teženj k povečevanju mobilnosti v slovenskih mestih? *Urbani izziv*, 17 (1-2): 18-29.
- Uršič, Matjaž (2015): Skriti pridih podeželja? Razrednost in »urbanost« v primeru Ljubljane in Maribora. *Teorija in praksa*, 52 (1-2): 236-252.
- Uršič, Matjaž, in Hočevar, Marjan (2007): Protiurbanost kot način življenja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vehovar, Urban (1991): H koncu egalitarnega sindroma. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vehovar, Urban (1996): Družbeni razcepi in politične stranke na Slovenskem. Magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vehovar, Urban (2010): Socialna država v okolju retradicionalizirane družbe. V S. Dragoš in dr. (ur.): *Neosocialna Slovenija: smo lahko socialna, obenem pa gospodarsko uspešna družba?*: 197-226. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales (Knjižnica Annales Ludus).
- Vehovar, Urban (2012): Slovenija, arhipelag obmodernosti. V J. Prunk in T. Deželan (ur.): *Dvajset let slovenske države*: 81-111. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za politološke raziskave; Maribor: Aristej.
- Vehovar, Urban (2015): Sistemska korupcija na ravni lokalne samouprave. V S. Cerkvenc in E. Rojnik (ur.): *Zbornik 5. problemske konference komunalnega gospodarstva*. Rogaška Slatina, 17. in 18. september 2015: 59-68. Ljubljana: GZS, Zbornica komunalnega gospodarstva.
- Vilfan, Sergij (1961): *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Županov, Josip (1970): Egalitarizam i industrializam. *Sociologija*, 12 (1): 5-45.

Viri

- Eurofound (2014): Living with parents by country, 2007 and 2011. Foundation Findings: Social situation of young people in Europe. Dostopno prek: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1404en.pdf (6. 11. 2016).
- Kazalci okolja v Sloveniji: promet. Agencija RS za okolje. Dostopno prek: http://kazalci.arso.gov.si/?data=group&group_id=4 (1. 8. 2016).
- Korporativno upravljanje: zagotavljanje učinkovitega upravljanja in privatizacije podjetij v državni lasti (2015): OECD. Dostopno prek: <https://www.oecd.org/policy-briefs/slovenia-ensuring-effective-management-and-privatization-of-state-owned-enterprises-SI.pdf> (7. 11. 2016).
- Ocena stanja slovenskega poslovnega okolja z vidika sistemske korupcije (2012): Ljubljana: Komisija za preprečevanje korupcije.
- Politbarometer (2002–14). Ljubljana: CRJMMK in FDV.
- SJM (2015): Slovensko javno mnenje 2015. Ljubljana: CRJMMK in FDV.
- Stanovanjska problematika v Republiki Sloveniji. Spremljajoče gradivo k Nacionalnemu stanovanjskemu programu (2016): Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/stanovanja/NSP_spremljajoce_gradivo_2015.pdf (1. 8. 2016).
- State-Owned Enterprises: Lessons Learned and Ways Forward in a Post-Crisis Context (2016): European Commission. European Economy Institutional Papers. Institutional Paper 031. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Statistični urad RS (2002): Podatki o pridelavi lastne hrane po gospodinjstvih. Ljubljana.
- Statistični urad RS (2011): Podatki o zaposlenosti prebivalstva po sektorjih. Ljubljana.
- The World Bank (2016): Urban population (% of total). Dostopno prek: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=SP.URB.TOTL.IN.ZS&country=> (2. 8. 2016).
- V vsakem četrtem naseljenem stanovanju živi samo en prebivalec. Statistični urad RS. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5983&idp=10&headerbar=8> (1. 8. 2016).
- World Competitiveness Yearbook (2006–16). Lausanne: Institute for Management Development.
- World Values Survey (Longitudinal Multiple-Wave Documentation). Dostopno prek: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp> (15. 6. 2016).

SUMMARY

The main goal of the article is to determine whether Slovenia is experiencing a retraditionalization process as a response to modernization and globalization processes. The authors present the Slovenian traditional subsistence-business model as a key structure of "longue duree" of Slovenian society and the starting point and the basis of its modernization and retraditionalization. At the outset, basic terms are defined, i.e. "tradition", "modernity", and "retraditionalization", based on the writings of Bendix, Gusfield, Eisenstadt, and Genov.

The fundamental characteristic of the Slovenian traditional subsistence-business model is the redistribution of subsistence risks, i.e. funnelling funds from a larger number of subsistence sources. Even though this model is threatened today, it perseveres and still

fundamentally defines Slovenian society due to the deeply-rooted subsistence-business practices; its basic characteristic, dependence on multiple sources of subsistence, were reinvigorated after 1945 in a specific process of guided industrialization, with the introduction of welfare state and the land reform.

One of the important consequences of established subsistence practices is integration into the local environment. It is encouraged by a high share of rural population, low migratory mobility, dependence on automobile transport, and a high fragmentation level of the local government. In addition, certain specific values, identities, and social practices are also tied to society's spatial characteristics, such as localism, pastoral life, and cultural isolation.

Retraditionalization and localism are also evident in many phenomena in the political subsystem, e.g. the deepening cleavage between the city and the countryside, an expressed "neighbourhood effect" that leads to a unified voting behaviour at the local level, as well as political instability and a lower voter turnout on one hand and a growing support for the local leaders on the other. It seems evident that the local particularisms are nurtured by a high level of dissatisfaction with democracy and its corresponding institutions combined with distrust towards the state and its elites.

With regards to the economic and political subsystem, another trait remains in place despite the political and economic transition that took place in 1991: a high level of political integration of both subsystems. The dominance of one political party that held monopoly over society in the pretransitional period was substituted by fragmented domination over state owned enterprises and the apparatus of state by various political parties. The consequences of the enduring political integration are lower productivity of firms, and lower competitiveness, since political control of state apparatus leads to its suboptimal performance. In general, satisfaction with democracy and trust in political parties, the government, and parliament are extremely low.

We are witnessing not only pronounced localisms, but a growing dependence on family and kin that pronounce them even further. The level of social capital, i.e. the level of generalized trust is also low. Finally, traditional tenets of cultural-value dimension of Slovenian society are being strengthened as well. Egalitarian attitudes are pronounced to a very high degree, as well as authoritarianism. The religiousness of the population and the presence of "low culture" are relatively pronounced. The growing salience of "low culture" is discernible in the growing popularity of Slovenian folk music that is associated with traditional, homestead values. Also, particularistic values are being strengthened at the expense of universalistic values, which is revealed by a high level of social intolerance. It seems that Slovenian society is characterized by many elements of the domestic mode of production.

The distinctive feature of Slovenia's retraditionalization in comparison to other (post-socialist) countries is its specific form, which is visible in its expressed locality: the local identities, local particularisms, local power holders, and the dependence on local environment, neighbourhood and family are all strengthened. It seems the anomic conditions at the state level largely shifted the integrative and the normative structure of society onto a lower, local level. This is not an either-or principle; rather, the weakness of the higher,

state level has awakened processes of social integration and regulation that occur on the level of the local community and family.

The outline of the selected indicators reveals that trends of modernization in Slovenia, especially in the last 25 years, have been at least partially halted.

Podatki o avtorjih

dr. Urban Vehovar, docent
Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem
Cankarjeva 5, 6000 Koper, Slovenija
urban.vehovar@guest.arnes.si

dr. Jernej Tiran, znanstveni sodelavec
Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU
Gosposka ulica 13, 1000 Ljubljana, Slovenija
jernej.tiran@zrc-sazu.si